

4. Bigday, A.D. (1992), Song Kuban Cossacks, Vol.1 (Song of the Black Sea Cossacks), Book Publishing House, Krasnodar, 127 p. (rus).
5. Kosice, O. (1948), Memories, *W.p.*, Winnipeg, 260 p. (ukr).
6. Suprun-Yaremko, N. (2005), Ukrainian Kuban and their songs, *Musical Ukraine*, Kyiv, 771 p. (ukr).
7. State Archives of the Krasnodar Region, Fond 1, spr. 499, arc. 10.
8. State Archives of the Krasnodar Region, Fond 396, op.1, spr. 10017, arc. 3.
9. Nyrko, O. (1994), Kobzarstvo of Kuban, *Kobza and lyric tradition and its modern development: Proceedings of the conference*. № 49-50, Dnipropetrovsk, p. 19-21 (ukr).
10. Chumachenko, V. (2005), Kuban in life and work of Simon Petliura, *Bulletin of Donetsk Scientific Society. Shevchenko*, Vol. 8, East Publishing House, Donetsk, p.85 (ukr).
11. Teliha, M. (2005), As I became conscious Ukrainian, in: *Monuments, Ukraine: history and culture*, № 3-4, pp. 91-100 (ukr).

© Білий Дмитро, *Осади́є Тарас, Шім Тарас*
Надійшла до редакції 25.01.2017

УДК 94(477):502.8

ГАЙДУКЕВИЧ ОЛЕНА,

*кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії,
Івано-Франківський національний медичний університет*

ПРОБЛЕМА ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИРОДООХОРОННІ ІНСТИТУЦІЇ ГАЛИЧИНИ (20-30-ті рр. ХХ ст.)

У статті розглядаються питання охорони природи Галичини з початку ХХ ст. і до 1939 р. Показано, що в цей період вирішення окресленої проблеми розглядалось як виявлення окремих цінних об'єктів природи, вилучення їх зі сфери господарського використання та цілковита охорона. Новостворювані заповідні об'єкти ставали австрійською чи польською державною власністю, оскільки до їх заснування та устаткування долучалися передусім австрійські, а пізніше польські природоохоронні організації. Українських природних заповідників не існувало, як і національних товариств з охорони природи. Тому проблема охорони природи в 1920-1930 рр. в суспільстві із суто екологічної перетворилася ще й на національну. У результаті українські патріоти, науковці, члени НТШ, гуртуючись навколо свого духовного лідера - УГКЦ, розгорнули на теренах Галичини широку природоохоронну діяльність, спрямовану на збереження й примноження цінних природних багатств краю.

Ключові слова: охорона природи; природні ресурси; заповідники; НТШ; природоохоронні інституції.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Глобальна екологічна криза в планетарному масштабі нависла над людством і загрожує існуванню на планеті самої людини. У такому контексті важливим є дослідження витоків природоохоронної діяльності різноманітних природоохоронних інституцій Галичини, як один із аспектів вивчення соціально-екологічних проблем сучасного суспільства.

Питання охорони природи й створення заповідних об'єктів у Галичині в 20-30-х рр. ХХ ст. займало значне місце в дослідженнях тогочасних польських, чеських, німецьких науковців-природознавців. Це роботи Ю. Бусека [1], К. Доміна [2, 3], В. Юрасека [4], О. Кроника [5], М. Марковського [6], Ф. Новака [7, 8], Ю. Прохаська [9], Р. Римаровича [10], П. Сіллінгера [11], В. Шафера [12], С. Вердака [13, 14], А. Златника [15, 16] та інших дослідників. Проте наукових праць, які стосувалися б діяль-

ності саме природоохоронних інституцій у цей період, не виявлено.

У радянські часи вивченню природи довкілля та охороні природного середовища приділялася неабияка увага численних науковців. У регіоні Карпат питаннями охорони природи займалися науковці М. Голубець, К. Малиновський, В. Комендар, С. Стойко та інші, роботи яких присвячені дослідженню різних природних об'єктів, їх охороні та відтворенню. Але радянській історіографії притаманна політична заангажованість, оскільки природоохоронна діяльність в Україні в ці роки пов'язувалася винятково з роботою КПРС та виконавчими органами республіки [47].

У сучасній науковій літературі широкий пласт займають дослідження як природних екосистем та їх охорони в цілому, так і окремих аспектів цього питання. Із численних сучасних робіт, присвячених проблемі охо-

рони довкілля, можна виокремити наукові праці колективу авторів за редакцією М. Гродзинського "Заповідна справа в Україні" [17], В. Вербицького "Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи" [18], Ю. Нестерука "Історія охорони природи в Чорногорі" [19] тощо. У працях А. Бебеки "Нарис з історії охорони природи (до XX ст.)" [20] та "Історія охорони природи в Україні (до кін. XVIII ст.)" [21] висвітлюється розвиток природоохоронних ідей на території України від найдавніших часів до XX ст. Серед робіт, присвячених нашій тематиці, виділяються дослідження С. Васюти та О. Васюти [22-26]. Особливо широкоплановою є колективна праця в чотирьох томах О. Васюти, С. Васюти та Г. Філіпчука "Екологічна політика: національні та глобальні реалії", хоча для нас особливий інтерес становлять перші два томи [26].

Загалом, дослідження різних аспектів діяльності суспільства з одного боку та проблеми охорони природи довкілля в Україні з іншого в сучасній українській історіографії є досить широкими й різноплановими. Проте попри значний інтерес дослідників до вивчення історії охорони природи цього регіону, наукових робіт, які б досліджували природоохоронну діяльність суспільних інституцій у Галичині в міжвоєнний період XX ст., нами не виявлено.

Мета роботи - виявити природоохоронні суспільні інституції Галичини в міжвоєнний період XX ст.

Виклад основного матеріалу. На жаль, земельними угіддями Галичини впродовж багатьох століть розпоряджалися чужоземні уряди: польський (1349-1772 рр., 1919-1939 рр.), австрійський (1772-1918 рр.), а також окремі землевласники, князі, товариства тощо, які використовували природні угіддя залежно від своїх потреб, що загалом негативно позначалося на стані природних ресурсів і довкілля в цілому. Земля була чи не найбільшим багатством, і її власники намагалися отримувати від її експлуатації якнайбільші прибутки. Наслідком такого господарювання стало нещадне винищення лісів та значне скорочення в них видового біорізноманіття [27, с. 240]. Тому саме життя вказувало завойовникам на необхідність бережливого ставлення до природи. Так, відомо, що ще в 1423 р. польський король Владислав Ягайло видав указ про охорону тварин [17]. Наступний указ короля Ягайла (1432 р.) стосувався охорони цінних деревних порід (тиса ягідного) і лісів загалом. В указах, зокрема, стверджувалося, що з весни й до початку осені ніхто не мав права починати полювання; на порушників накладався штраф у розмірі трьох гривень, а також "якщо у кого в маєтку є поселення бобрів, той не повинен законно сам і не пускати інших руйнувати ці поселення, орати не ближче, ніж можна докинути палку..." [Там само, с. 27-28]. Ці положення короля Ягайла були також представлені в новій редакції Першого Литовського Статуту короля Сигізмунда Першого в 1529 р., який визначав право земельного володіння в краї [Там само, с. 28]. Це були перші природоохоронні декрети в Карпатах. Пізніше на землях Галичини діяли прийняті в 1782 р. і 1807 р. австро-угорські універсали ощадливого використання природних угідь [28, с. 149].

Унаслідок промислової революції в кінці XIX - на початку XX ст. на західноукраїнських землях почався інтенсивний розвиток фабрично-заводської промисловості. Галичина залишилась аграрно-сировинним придатком промислових розвинутих центральних регіонів Австро-Угорщини. Унаслідок дедалі зростаючого техногенного та антропогенного навантаження на довкілля природні ресурси стали швидко виснажуватися: почалося масове забруднення навколишнього середови-

ща, зникли численні види місцевої флори й фауни, багато видів стали рідкісними й зникаючими, розповсюдились процеси ерозії ґрунтів, у Карпатах пройшли катастрофічні повені, сніголами та буреломи і т. ін.

Повсякденно стикаючись із негативними наслідками техногенного та антропогенного впливу на навколишнє середовище, суспільство переконувалося, що проблема охорони природи стає однією з найважливіших проблем, від розв'язання якої значною мірою залежить подальше існування людства. Вирішення цієї проблеми в той час розглядалась як виявлення окремих цінних об'єктів природи, вилучення їх зі сфери господарського використання та цілковита охорона. Відповідно й форми охорони природи в цей період зводилися до заборони нищення окремих рідкісних рослин і тварин та заповідання цінних природних об'єктів, тобто створення заповідників, заказників, заповідних урочищ, пам'яток природи тощо.

Перший заповідник у Галичині, як і в усій Україні, був організований меценатом науки, орнітологом, польським графом Володимиром Дзедушинським у 1886 р. на своїх землях біля села Пеняки під Бродами (Львівщина). Заповідник із науковою й естетичною метою був створений у буковому пралісі на площі 20 га. На жаль, унаслідок Першої і Другої світових війн цінний ліс був значною мірою вирубаній і місцевість на довгі роки втратила статус заповідника. Лише в лютому 1997 р. йому було повернуто охоронний статус під назвою "Пам'ятки Пеняцької" [17, с. 28].

На початку XX ст. питання охорони природи в Галичині та ініціатива заповідання цінних природних об'єктів були в руках чужоземних державних діячів та австрійських, чеських, угорських і польських науковців. У Галичині діяв австрійський лісоохоронний закон від 3 грудня 1852 р., за яким усі ліси, незалежно від форми власності, підлягали нагляду з боку державної лісової адміністрації. Переведення лісових угідь в інший вид суворо заборонялося без дозволу відповідних інституцій органів місцевої влади. У 1900 р. австрійське Міністерство землеробства видало циркуляр про заповідання природних урочищ і вікових дерев [31, арк. 54], а в 1904 р. австрійське намісництво у Львові звернулося до всіх природничих організацій Галичини й приватних осіб-землевласників із проханням подати інформацію про цінні природні об'єкти, які потребують охорони. Одним із перших на цей заклик відгукнулось Польське товариство природників імені М. Коперника, яке запропонувало організувати цілий ряд резерватів на території Галичини [29, с. 23]. Зокрема ще в 1900 р. польський краєзнавець Л. Ломницький звернув увагу на потребу охорони насаджень тиса ягідного в лісовому урочищі Княж-Двір на Коломийщині. У 1913 р. його підтримав польський ботанік В. Шафер, який описав цю ділянку тиса й розробив пропозиції щодо його охорони [Там само, с. 23]. На жаль, Перша світова війна завадила здійсненню розпочатого проекту, а заповідником ця ділянка тиса ягідного стала тільки в 1922 р. [Там само].

Питання охорони природи не раз обговорювалися і в Сеймі. Так, у жовтні 1910 р. депутат Бруницький, виступаючи в Сеймі, пропонував створити резерват на Чорногорі в Карпатах та оголосити заповідними інші природні ділянки Галичини. Проблема лісових резерватів у 1909, 1912 і 1913 роках, значною мірою з ініціативи науковця-лісника В. Шафера, неодноразово обговорювалась на з'їздах польського Галицького лісового товариства, на наукових конференціях у Вищій лісовій школі у Львові, на засіданнях гуртка природодослідників при цій школі. Польський природничий журнал "Silvan"

постійно публікував матеріали про охорону лісових об'єктів краю та важливість цієї справи для майбутніх поколінь [Там само].

Ідею захисту пам'яток природи та цінних природних об'єктів підтримували також багаті землевласники. Так, у горах Сяну (Лемківщина) охороняв заповідні урочища й окремі пам'ятні дерева на своїх землях польський магнат Красицький; у Тернопільському воєводстві в 1910 р. в угіддях землевласника Ф. Федоровича були створені на площі 10 га заповідні степові резервати "Любомля" й "Гостра скалка" [29, с. 23-24]. Завдяки старанням іншого польського землевласника графа Скарбека в Долинському повіті на Станиславщині в 1907 р. на площі 54 га було створено скально-лісовий резерват "Бубнище".

У 1910 р. австрійське Міністерство землеробства направило у Львівську дирекцію державних лісів циркуляр про необхідність заповідання цінних лісових урочищ, для виконання якого Дирекція звернулася за допомогою в тогочасні польські наукові товариства - Товариство природників імені М. Коперника й Галицьке лісове товариство. Учені запропонували охорону карпатських лісів у межах масивів "Поляниця", "Татарів", "Вірчик", "Чорногора" тощо. Для обстеження цих масивів і виділення в них заповідних ділянок у Карпати влітку 1914 р. виїхали польські ботаніки С. Соколовський і В. Шафер. Проте Перша світова війна не дала можливості здійснити ці плани, заповідання цінних природних ділянок та об'єктів було перервано. Останній циркуляр про охорону лісових пам'яток природи австрійське Міністерство землеробства видало 5 липня 1914 р., який уже не мав чинності [Там само].

Після встановлення польського окупаційного режиму в Галичині було відновлено роботи щодо охорони й збереження цінних природних об'єктів. Ідея охорони природи в краї, особливо в Карпатах, виділення територіально значних заповідних масивів міцно вкоренилася в суспільній свідомості тогочасної Польщі. У суспільстві сформувалася думка про потребу збереження решток карпатських високопродуктивних пралісів, які мають не лише важливе захисне й науково-природниче значення, але і є еталонами для раціонального ведення господарства, зразками природних, екологічно стабільних біогеоценозів.

У 1921 р. польський науковець-лісівник В. Шафер домігся від Міністерства лісів заборони використання окремих лісових ділянок на Чорногорі, яка була проголошена заповідним резерватом [19, с. 254-273; 29, с. 84]. У 1936 р. цей резерват було розширено й перетворено на Чорногорський народний парк площею 1512 га. А весь цей карпатський масив під тиском уже радянських науковців став заповідним і одержав статус Карпатського національного природного парку (КНПП) лише 31 червня 1980 р. [17, с. 34].

У 1920-1930 роках у Галичині було створено ряд інших заповідників. Так, в околицях села Ясень на Станиславщині ще в 1919 р. у державних лісах був створений на площі 500 га резерват цінної сосни кедрової "Горган"; у 1938 р. його розширили до 1121,58 га [30, с. 41]. У 1931 р. Польська ліга охорони природи купила ділянку "Макітра" з цінною реліктовою степовою рослинністю площею 4 га біля села Островець-Покуття на Львівщині. У 1932 р. землевласник Адольф Бохенський на своїх землях у районі річки Стир біля містечка Збараж на Тернопільщині організував скельно-лісовий резерват. У 1933 р. з ініціативи польського ботаніка П. Контного широко обговорювалося питання створення шкільного заказника "Медобори" (села Куйзанці і Стривка на Тернопільщині) [29, с. 85].

Польща мала вагому державну законодавчу базу з охорони природи та виділення цінних природних територій і об'єктів. Насамперед у державі діяло рішення президента Речі Посполитої від 24 червня 1927 р. про охорону лісів, які не були власністю держави [30, с. 42]. Надалі, 13 квітня 1934 р., був прийнятий новий державний закон про пам'ятки природи в Галичині, за яким охороні підлягали такі об'єкти, як земля, ліси, печери, озера, ріки, джерела, водоспади, рослини, тварини, мінерали, що збереглися в первісному, незмінному стані, а також окремі цінні пам'ятки природи, що створюють оригінальний краєвид. За новим законом, виділені природні об'єкти мали з часом стати парками природи, так званими резерватами [29, с. 85]. Новий закон про охорону природи 1934 року значно спрощував і полегшував справу заповідання цінних природних об'єктів у державі [Там само].

Крім того, у Польщі діяв цілий ряд інших законів щодо природокористування, що передбачали елементи охорони природи. Це, зокрема, розпорядження президента Польщі про охорону пам'яток (1918 р., 1928 р.), "Устав про виконання земельних реформ" (1925 р.), "Про гірське право" (1930 р.), "Право будівництва" (1928 р., 1930 р.), "Право санітарне" (1922 р., 1928 р.), "Право лісове" (1927 р., 1928 р.) [Там само].

ґрунтовна законодавча основа тогочасної Польщі сприяла розвитку й поширенню природоохоронної діяльності в Галичині. Польський уряд, науковці, природоохоронці та окремі землевласники докладали значних зусиль до охорони природи в краї. Тут діяло багато польських природоохоронних товариств, було створено ряд заповідних державних резерватів.

У 1937 р. польський учений Б. Павловський запропонував організувати 22 нових резервати в Чивчинських горах на Станиславщині, частина з яких уже була заповідними. У Горганах окремі цінні лісові ділянки охоронялися ще з 1919 р., поступово з площі 500 га вони розширилися в 1938 р. до 1122 га [Там само]. Узагалі в 1930-х роках польські науковці-природоохоронці, крім діючого вже в Карпатах національного парку на Чорногорі, планували відкрити ще два парки - один на Поліссі, другий - Східно-Карпатський у Галичині.

У цілому, на 1939 р. у краї було створено близько 120 природних резерватів, із них на Станиславщині - 30, на Львівщині - 22, на Тернопільщині - 19. У Карпатах існував один (Чорногірський) національний парк на площі 1534 га [17, с. 32]. Найбільше було державних резерватів, створених рішенням місцевих земельних управлінь або постановою воєводського правління. Крім того, були й громадські природні резервати, викуплені польськими науково-культурними товариствами й організаціями, а також приватні резервати, створені на власних землях окремими землевласниками.

Охороною природи й виділенням заповідних територій у Галичині в 1920-1930-х рр. займалися як державні органи Польщі, так і численні польські наукові та громадські організації, такі як Державна рада з охорони природи Польщі, Комітет охорони природи у Львові, Польська Ліга охорони природи, відділ резерватів Інституту досліджень державних лісів, Комісія з охорони природи Державного геологічного інституту тощо. Крім того, у Польщі функціонували різноманітні громадські природоохоронні краєзнавчі й природничо-наукові товариства, такі як Товариство природознавців ім. М. Коперника [32, 33], Товариство любителів дерев [34], Товариство вирощування крайового лісового насіння [35], Зоолого-ботанічне товариство [36], Товариство охорони тварин [37, 38], Товариство опіки над рідним краєм "Лісова охорона" ("Stowarzyszenia s.k. straznikow lasowych i dozor-

cow składow "Straz lesna" w Kosowie") [39], Товариство академічної спілки природників Львівщини ("Akademickiego kola Przyrodników wszechnicy Lwowskiej") [40] та деякі інші. Ідею охорони природи в Карпатах активно підтримував митрополит А. Шептицький, тому вищезазвані товариства нерідко зверталися до митрополита Андрея з проханням про матеріальну підтримку та сприяння в роботі [34, 39, 41]. Однак усі ці інституції не були українськими - у своїх статутах вони чітко проголошували виділені ними цінні природоохоронні території та об'єкти власністю польської держави [32-34].

Отже, на початку ХХ ст. природоохоронна справа в Галичині розвивалася досить активно, проте під егідою австрійських, а пізніше польських природоохоронних організацій. Відповідно новостворені заповідні об'єкти ставали австрійською чи польською державною власністю. Українських природних заповідників не існувало, як і національних товариств з охорони природи, крім створеної 4 липня 1934 р. при Науковому товаристві ім. Тараса Шевченка (НТШ) постійно діючої Комісії охорони природи. Тому проблема охорони природи в той час із суто екологічної перетворилася ще й на національну [47]. Подвижниками української природоохоронної справи в ті роки були в першу чергу члени НТШ: голова НТШ доктор Всеволод Левицький, голова Комісії охорони природи НТШ доктор Ольга Мриц, її заступник, професор Станіславівської гімназії Володимир Бригідер, голова філії Товариства "Учительська громада" в Станіславові Н. Лепкий, доцент Львівської політехніки, лісівник Андрій П'ясецький, інспектор Столових дібр УГКЦ Андрій Мельник, лісові інженери маєтності "Переґінсько" Богдан Лучаковський, Йосиф Сальц, Михайло Мартинець, Юліан та Іван Левицькі, Володимир Кисілевський, Микола Саєвич і багато інших, які приклали чимало зусиль для виділення й становлення цінних заповідних природних об'єктів на землях Галичини, про що свідчать численні засідання Комісії охорони природи НТШ, на яких активно обговорювалися чергові питання заповідання окремих цінних природних об'єктів краю [42-44]. Так, зокрема, голова НТШ доктор Всеволод Левицький 4 червня 1934 р. виступив на засіданні Комісії охорони природи із повідомленням про відкриття "Кедрового" заповідника в Горганах та створення постійної комісії для керування його роботою [43, арк. 32]. В. Левицький окреслив мету створення цього заповідника й основні завдання, які стоять перед ним. На цьому ж засіданні виступила й голова Комісії охорони природи Ольга Мриц, яка оголосила плани щодо відкриття наступних заповідників на Чортовій горі біля Рогатина та на Касовій горі біля Галича [43, арк. 32 зв]. Такі виступи, доповіді, повідомлення, листи тощо часто зустрічаються в матеріалах справ 27, 47, 88 та ін. [42-44].

Питання заснування національної установи з питань охорони природи на українських землях піднімав у 1936 р. голова філії Товариства "Учительська громада" в Станіславові, член НТШ Н. Лепкий [44, арк. 5-7]. Цю ідею активно підтримував професор Станіславівської гімназії В. Бригідер, який 6 березня 1936 р. звернувся до НТШ із пропозицією розробити природничі карти Галичини й нанести на них усі цінні природні об'єкти, які заслуговують заповідання. Автор обґрунтував доцільність створення та існування на теренах Галичини окремої української природничої установи, яка б займалася питаннями охорони природи. Після обговорення цього питання на засіданні Комісії охорони природи НТШ, пропозиція була направлена для ознайомлення митрополитові А. Шептицькому [45, с. 187-188].

Лісовий інженер Богдан Лучаковський, який спочат-

ку працював у маєтності "Переґінсько" УГКЦ, а пізніше в управі дібр "Богородчани" у своїй статті "Заповідники", надрукованій у газеті "Неділя" за 14 серпня 1938 р., описав ряд цінних природних об'єктів Галичини, що на той час були виділені як заповідники. Зокрема, він охарактеризував Чорногорський національний парк у Карпатах, осередки степової рослинності в урочищі Масьок на Коломийщині та в урочищі Макітра під Бродами на Львівщині, а також - "Кедровий" заповідник біля Осмолоди в Горганах. Автор подав аналіз стану природоохоронної справи й теоретично обґрунтував необхідність створення цілої низки заповідних територій та об'єктів у Галичині [46].

Керівництво УГКЦ, численні священнослужителі та працівники її маєтностей були членами НТШ, зокрема Комісії охорони природи. Так, митрополит Андрей Шептицький був почесним членом Товариства ще з 1925 р. [36, арк. 1], редактор збірника "Записки ЧСВВ", історик, чернець ЧСВВ Йосиф Скрутьєн - з 1939 р., членами НТШ були науковець Андрій П'ясецький, інспектор Столових дібр УГКЦ Андрій Мельник, лісові інженери маєтності "Переґінсько" Богдан Лучаковський, Йосиф Сальц, Михайло Мартинець, Юліан та Іван Левицькі, Володимир Кисілевський, Микола Саєвич і багато інших [43, арк. 32]. Підтримуючи патріотичні прагнення українських науковців, практиків-фахівців, широких кіл громадськості, УГКЦ всіляко сприяла й допомагала праці українських природоохоронців. У 1920-1930-х роках вона розгорнула широку активну природоохоронну діяльність як на своїх землях, у межах своїх маєтностей, так і в цілому на теренах Галичини [47-51].

Висновки

Отже, на початку ХХ ст. природоохоронна справа в Галичині розвивалася досить активно, проте під егідою австрійських (австрійське Міністерство землеробства, австрійське намісництво у Львові), а пізніше польських (Державна рада з охорони природи Польщі, Комітет охорони природи у Львові, Польська Ліга охорони природи, відділ резерватів Інституту досліджень державних лісів, Комісія охорони природи Державного геологічного інституту; різні товариства: природознавців ім. М. Коперника, любителів дерев, вирощування крайового лісового насіння, зоолого-ботанічного, охорони тварин, опіки над рідним краєм "Лісова охорона", академічної спілки природників Львівщини) природоохоронних організацій. Відповідно новостворені заповідні об'єкти ставали австрійською чи польською державною власністю. Українських природних заповідників не існувало, як і національних товариств з охорони природи, крім створеної 4 липня 1934 р. при НТШ постійно діючої Комісії охорони природи. Тому проблема охорони природи в той час із суто екологічної перетворилася ще й на національну. Українські науковці, окремі природознавці, особливо члени НТШ, не могли стояти осторонь такої важливої справи, як охорона природи Галичини. Гуртуючись навколо свого духовного та національного лідера - УГКЦ, українські патріоти з моменту закінчення Першої світової війни й установаження польської державності розгорнули на теренах краю широку природоохоронну діяльність, спрямовану на збереження й примноження цінних природних багатств Галичини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bucek J. Vranecek helvetsky (Selaginella helvetica Link.) v zemi Podkarpatoruske / J. Bucek // Priroda. - 1931. - № 24. - S. 275.
2. Domin K. Simanuv kotel na Svidovci v Podkarpatske Rusi. Studie geobotanicke / K. Domin // Vestn. Kral. Ces. Spolec. Nauk. - 1930. - Tr. 3. - S. 1-20.

3. Domin K. Geobotanicka exkurse na Vysokou v Malych Karpatech / K. Domin // Rozpravy 2. Tr. Ces. Akad. Praha. - 1931. - № 41. - S. 1-13.
4. Jirasek V. Nove lokality Sedum hispanicum L. na Podkarpatske Rusi / V. Jirasek // Veda prirodni. - Praha, 1937. - № 18. - S. 279-280.
5. Kronika. O organizaciji Ligi Ochrony Pzyrody // Zloty zlak. Rocznik I. - 1938. - Zeszyt 2. - L. 67.
6. Markowski M. Fortalicium w Pehinsku / M. Markowski. - Lwow, 1937. - L. 5-6.
7. Novak F. A. Vysoka v Malych Karpatech / F. A. Novak // Rozpr 2. - Tr. Ces. Akad. - № 31. - Praha, 1922. - S. 1-7.
8. Novak F. A. Vegetace trachytového Vihorlatu / F. A. Novak // Spisy Prir. Fak. K.U. - Praha, 1925. - № 31. - S. 1-29.
9. Prochazka J. S. Ochrana prirody a prirodnich pamatek / J. S. Prochazka. - Nakladem Ceskeho ctenare. - Praha, 1926-1927. - I dil 271 s. - II dil 280 s.
10. Rymarowicz L. Rezerwat Limbowy na Jajku Pehinskim w Gorganach / L. Rymarowicz // Almanach Karpacki. - 1995. - № 10. - L. 81-93.
11. Sillinger P. Bile Karpaty / P. Sillinger // Rozprawy Kral. Ces. Spol. Nauk. - Tr. Mat. - Prir., 1929. - S. 1-74.
12. Szafer W. Parki narodowe w Polsce / W. Szafer. - Krakow, 1929.
13. Wierdak S. O rzadkich roslinach z Opola / S. Wierdak // Kosmos. Czasopismo polskiego Towarzystwa Przyrodnikow im. Kopernika. - Rocznik XLVIII. - 1923. - Zeszyt II-III. - S. 245-253.
14. Wierdak S. Bez Joziky (Syringa josikaea Jacq.) w Karpatach nad gornym Strjem / S. Wierdak // Acta Soc. Bot. Pol. - Vol. 1-2. - Krakow, 1923. - S. 895-899.
15. Zlatnik A. Studie o statnich lesich na Podkarpatske Rusi. Dil prvni. Prrispevky k dejnam statnich lesu a lesnictvi na Podkarpatske Rusi / A. Zlatnik // Sbornik Vyzk. Ust. Zemedel. - Praha, 1934. - S. 1-109.
16. Zlatnik A. Prehled prirodnich rezervaci a jejich navrhu na Podkarpatske Rusi / A. Zlatnik, A. Hilitzer // Sborn. Masarykovy Akad. - Pr. № 6-2. - Praha, 1932. - S. 33-84.
17. Заповідна справа в Україні / [за ред. М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка]. - К., 2003. - 306 с.
18. Вербицький В. В. Еколого-натуралістична освіта в Україні: історія, проблеми, перспективи / В. В. Вербицький. - К., 2003. - 302 с.
19. Нестерук Ю. Історія охорони природи в Чорногорі / Ю. Нестерук // Праці НТШ. - Львів, 1999. - Т. III. - С. 254-273.
20. Беґека А. Д. Нарис з історії охорони природи (до ХХ ст.) / А. Д. Беґека. - К., 1996. - 89 с.
21. Беґека А. Д. Історія охорони природи в Україні (до кін. ХVІІІ ст.) / А. Д. Беґека. - Миколаїв, 1996. - 132 с. - (Депонований рукопис).
22. Васюта С. Екологічна думка в контексті ідейно-політичного відродження України / С. Васюта // Український ліс. - 1994. - № 1. - С. 22-25.
23. Васюта С. І. Історіософічна концептуалізація досліджень проблеми генезис кризового стану природного середовища України / С. І. Васюта // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія. - Вип. VIII. - Тернопіль, 1999. - С. 90-103.
24. Васюта О. А. Місце та роль екологічної політики серед глобальних проблем сучасності / О. А. Васюта // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету Володимира Гнатюка. Серія: Історія. - Вип. VII. - Тернопіль, 1998. - С. 260-277.
25. Васюта О. А. Проблеми та протиріччя охорони природи в Україні в період тоталітарної доби (20-50-ті роки ХХ ст.) / О. А. Васюта // Україна: культура спадщина, національна свідомість, державність : зб. на пошану проф. Юрія Сливки. -
- Вип. 7. - Ін-т українознавства НАН України. - Львів, 2000. - С. 51-57.
26. Васюта О. А. Екологічна політика: національні та глобальні реалії : У 4 т. / О. А. Васюта, С. І. Васюта, Г. Г. Філіпчук ; [за ред. І. Ф. Кураса]. - Чернівці : Зелена Буковина, 2003. - Т. I. - 480 с.; 2004. - Т. II - 520 с.; 2004. - Т. III. - 520 с.; 2004. - Т. IV. - 550 с.
27. Білявський Г. О. Основи екологічних знань / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй. - К. : Либідь, 1997. - 288 с.
28. Борейко В. Е. История охраны природы Украины (X век - 1980 г.) / В. Е. Борейко. - Т. 1. (X век - 1941). - Вып. 12. - К., 1997. - 304 с.
29. Борейко В. Е. История заповедного дела в Украине / В. Е. Борейко. - К. : КЕКЦ, 2002. - 263 с.
30. Історія Осмолодської пущі / [Бойчук І. І., Парпан В. І. та ін.]; [за ред. П. Р. Третяка та В. І. Парпана]. - Львів : НТШ, 1997. - 145 с.
31. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 146, оп. 4, спр. 3317, 154 арк. (польск., нім., рукопис).
32. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 58, спр. 66, арк. 63-64 (польск.).
33. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 58, спр. 68, арк. 26-28.
34. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 58, спр. 2168, арк. 1-4.
35. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 58, спр. 2167, 16 арк.
36. ЦДІАЛ України, ф. 475, оп. 1, спр. 750, арк. 7.
37. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 58, спр. 2120, 14 арк.
38. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 58, спр. 2166, 27 арк. (польск.).
39. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 25, спр. 4415, арк. 6-10.
40. ЦДІАЛ України, ф. 146, оп. 25, спр. 1568, арк. 1-30.
41. ЦДІАЛ України, ф. 682, оп. 1, спр. 34, 16 арк.
42. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 27, арк. 9-10.
43. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 47, арк. 1-56.
44. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 88, арк. 1-63.
45. Горошко М. Роль греко-католицької церкви у становленні природоохоронної справи та національного лісівництва у 30-ті роки та на початку 40-х років ХХ століття у контексті сучасних екологічних проблем. До 50-річчя від смерті митрополита Андрея Шептицького / М. Горошко, В. Дудок // Український ліс. - 1994. - № 4. - С. 7-9; 1995. - № 1. - С. 28-30.
46. Лучаковський Б. Українські заповідники / Б. Лучаковський // Неділя. - 1935. - 9 червня; 1938. - 14 серпня.
47. Гайдукевич О. О. Природоохоронна діяльність ГКЦ в Галичині в 20-30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. О. Гайдукевич ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. - Івано-Франківськ, 2007. - 20 с.
48. Гайдукевич О. О. Митрополит Андрей Шептицький - природоохоронний діяч Галичини / О. Гайдукевич // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. Економічні, історичні, філософські науки. - № 1 (141) січень-лютий 2016 р. - С. 35-39. DOI: 10.21847/1728 - 9343.2016.1(141).64290.
49. Гайдукевич О. О. УГКЦ: туризм і охорона природи в Карпатах (30-ті роки ХХ ст.) / О. Гайдукевич // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. Економічні, історичні, філософські науки. - № 4 (144) липень-серпень 2016 р. - С. 52-56. DOI: 10.21847/1728 - 9343.2016.4(144).77987.
50. Гайдукевич О. О. Митрополит Андрей Шептицький та перший український заповідник Карпат / О. Гайдукевич // Canadian Scientific Journal. - 2015. - № 2. - Р. 81-86.
51. Гайдукевич О. О. Перші українські заповідники УГКЦ в Горгіанах / О. Гайдукевич // Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати : зб. матер. міжнародної науково-практичної конф., 14-19 березня 2016 р., Братислава (Словацьчина). - Братислава, 2016. - С. 26-27.

Гайдукевич Елена,

кандидат исторических наук, доцент кафедры украиноведения и философии,
Ивано-Франковский национальный медицинский университет

ПРОБЛЕМА ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ПРИРОДООХРАННЫЕ ИНСТИТУЦИИ ГАЛИЧИНЫ (20-30-е гг. XX ст.)

В статье рассматриваются вопросы охраны природы Галичины с начала XX века до 1939 г. Показано, что в этот период решение данной проблемы рассматривалось как проявление отдельных ценных объектов природы, изъятие их из сферы хозяйственного использования и полная охрана. Новосозданные заповедные объекты становились австрийской или польской государственной собственностью, поскольку к их основанию и охране приобщались прежде всего австрийские, а позже польские природоохранные организации. Украинских природных заповедников не было, как и национальных обществ по охране природы. Поэтому проблема охраны природы в 1920-1930 гг. в обществе из собственно экологической превратилась еще и в национальную. В результате украинские патриоты, ученые, члены НТШ, собираясь вокруг своего духовного лидера - УГКЦ, развернули на территории Галичины широкую природоохранную деятельность, направленную на сохранение и приумножение ценных природных богатств края.

Ключевые слова: охрана природы; природные ресурсы; заповедники; НТШ; природоохранные институции.

Haydukevych Olena,

Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor, Department of Ukrainian Studies and Philosophy,
Ivano-Frankivsk Medical University

PROBLEM OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND NATURE CONSERVANCIES OF HALYCHYNA REGION (20-30s of the XXth cent.)

The article highlights the issues of nature protection in Halychyna region that have been arising since ancient times till 1939. In the 20-30s of the XXth century the solution of this problem was considered in the search of separate valuable objects of nature, their expropriation from the sphere of economic usage and complete protection. In the hard interwar period, the Polish government, scientists and some land owners were doing their best to protect nature. This intense activity had a significant public basis, as the main legislative basis of Poland of that time facilitated development and distribution of nature-protective activity in Halychyna region.

Poland had a significant public legislative foundation for environmental protection and isolation of valuable natural areas/objects. First of all, since 1852 Halychyna had the valid Austrian law on forest conservation, according to which all forests, regardless of ownership form, had to be supervised by the State Forest Administration. In 1900 the Austrian Ministry of Agriculture issued the Circular concerning conservation of natural tracts and old trees. Later on, in 1927 the President of the Polish-Lithuanian Commonwealth issued the Decision on the protection of forests that were not owned by the state; in 1934 a new public law about monuments of nature was adopted in Halychyna, which greatly simplified and facilitated the procedure of conserving valuable natural objects in the country. In addition, Poland had a number of other valid laws on nature usage with the elements of environmental protection.

In the 1920-1930s, nature conservation and isolation of national parks in Halychyna were performed by both the government authorities of Poland and numerous Polish academic-social entities, such as the State Council for Nature Conservation of Poland, Polish Committee for Nature Protection in Lviv city, the Polish League for Nature Protection, Department of Reserves of the Research Institute of State Forests, Nature Conservation Commission of the State Geological Institute. Apart from that, Poland also had various public nature protection societies of local history and natural sciences, such as the Copernicus Society of Naturalists, Society of Tree-Lovers, Society of Planting Local Hylads, Zoological and Botanical Society, Society for Animal Protection, 'Stowarzyszenia c.k. straznikow lasowych i dozorcow skladow', 'Straz Lesna w Kosowie', 'Akademickiego kola Przyrodnikow wszechnicy Lwowskiej' and others. A number of protected state reserves have been created. In addition to the public ones, there were a lot of community nature reserves, which were bought by the Polish scientific-cultural societies and organizations, as well as private reserves, created on private lands by some land owners.

Thus, in Halychyna region the issue of nature conservation was developing very actively in those years, yet under the auspices of the Austrian (and later Polish) environmental organizations. Correspondingly, the new protected objects became Austrian or Polish state property. No Ukrainian natural reserves existed, and no national societies for nature protection. Therefore, the problem of nature protection in the 1920-1930s in the society turned from the purely ecological problem into the ecological-national one. Ukrainian patriots, uniting around their spiritual leader - the Ukrainian Greek Catholic Church (UGCC), started a broad nature protection activity in Halychyna, focusing at conserving and multiplying the natural resources. First of all, they founded the Permanent Commission for Nature Conservation at the Taras Shevchenko Scientific Society, which was carrying out an active nature conservation activity in the given region.

Key words: nature protection; natural resources; reserves; Shevchenko Scientific Society; nature conservancies.

REFERENCES

1. Bucek, J. (1931), Vranecek helvetsky (Selaginella helvetica Link.) v zemi Podkarpatoruske, *Priroda*, N 24, p. 275 (pol.).
2. Domin, K. (1930), Simanuv kotel na Svidovci v Podkarpatske Rusi. Studie geobotanicke, *Vestn. Kral. Ces. Spolec Nauk*, Tr. 3, p. 1-20 (pol.).
3. Domin, K. (1931), Geobotanicka exkurse na Vysokou v Malych Karpatech, *Rozpravy 2, Tr. Ces. Akad. Praha*, № 41, p. 1-13 (pol.).

4. Jirasek, V. (1937), Nove lokality Sedum hispanicum L. na Podkarpatske Rusi, *Veda prirodni*, Praha, N 18, p. 279-280 (pol.).
5. Kronika, O. (1938). Organizacyi Ligi Ochrony Pzyrody, *Zloty zlak. Rocznik I, Zeszyt 2*, L. 67 (pol.)
6. Markowski, M. (1937), Fortalicium w Pehinsku, Lwow, L. 5-6 (pol.).
7. Novak, F.A. (1922), Vysoka v Malych Karpatech, *Rozpr 2, Tr. Ces. Akad.*, N 31, Praha, p. 1-7 (pol.).
8. Novak, F.A. (1925), Vegetace trachytového Vihorlatu, *Spisy Prir. Fak. K.U.*, Praha, N 31, p. 1-29 (pol.).
9. Prochazka, J.S. (1926-1927), Ochrana prirody a prirodnich pamatek, Nakladem Ceskeho ctenare, Praha, I dil 271 s. - II dil 280 s. (pol.)
10. Rymarowicz, L. (1935), Rezerwat Limbowy na Jajku Pehinskim w Gorganach, *Almanach Karpacki*, N 10, L. 81-93 (pol.).
11. Sillinger, P. (1929), Bile Karpaty, *Rozprawy Kral. Ces. Spol. Nauk, Tr. Mat.-Prir.*, S. 1-74 (pol.).
12. Szafer, W. (1929), Parki narodowe w Polsce, Kracuw (pol.).
13. Wierdak, S. (1923), O rzadkich roslinach z Opolu, *Kosmos, Czasopismo polskiego Towarzystwa Przyrodnikow im. Kopernika, Rocznr XLVIII, Zeszyt II-III*, s. 245-253 (pol.).
14. Wierdak, S. (1923), Bez Joziky (*Syringa josikaea* Jacq.) w Karpatach nad gornym Strjem, *Acta Soc. Bot. Pol.*, Vol. 1-2, Krakow, s. 895-899 (pol.).
15. Zlatnik, A. (1934), Studie o statnich lesich na Podkarpatske Rusi. Dil prvni. Prispivy k dejnam statnich lesu a lesnictvi na Podkarpatske Rusi, *Sbornik Vyzk. Ust. Zemedel*, Praha, s. 1-109 (pol.).
16. Zlatnik, A., & Hiltizer, A. (1932), Prehled prirodnich rezervaci a jejich navrhu na Podkarpatske Rusi, *Sborn. Masarykovy Akad.*, Pr. N 6-2, Praha, s. 33-84 (pol.).
17. Grodzynskyy, M.D. & Stetsenko, M.P. (2003), Reserve management and studies in Ukraine: tutorial, Kyiv city, 306 p. (ukr).
18. Verbytsky, V.V. (2003), Ecological-naturalistic education in Ukraine: history, problems, prospects, Kyiv city, 302 p. (ukr).
19. Nesteruk, Yu. (1999), History of nature protection in Chornohora, Lviv city, Volume III, p. 254-273 (ukr).
20. Beheka, A.D. (1996), Essays on the history of nature protection (by the XXth cent.), Kyiv city, 89 p. (ukr).
21. Beheka, A.D. (1996), History of nature protection in Ukraine (by the end of the VIIIth cent.), Mykolaiv, 132 p. (ukr)
22. Vasyuta, S.I. (1994), Ecological view in the context of ideological and political revival of Ukraine, *Ukrainian Forest*, №1, p. 22-25 (ukr).
23. Vasyuta, S.I. (1999), Historiosophical conceptualization of research into the genesis of critical condition of natural environment in Ukraine, *Scientific Notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil State Pedagogical University*. Serial number: History, Edition VIII, Ternopil, p. 90-103 (ukr).
24. Vasyuta, O.A. (1998), Place and role of ecological policy among global problems of nowadays, *Scientific Notes of the Volodymyr Hnatyuk Ternopil State Pedagogical University*. Serial number: History, Edition VII, Ternopil, p. 260-277 (ukr).
25. Vasyuta, O.A. (2000), Problems and contradictions of nature protection in Ukraine during the totalitarian era (20-50s of the XXth century), *Ukraine: cultural heritage, national identity, political system: 36 in honor of Professor Yuriy Slyvka*, Edition 7, Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, p. 51-57 (ukr).
26. Vasyuta, O.A. and Vasyuta, S.I. and Filipchuk G.G. (2003-2004), Ecological politics: national and global realia. In 4 volumes, Chernivtsi city, Zelena Bukovyna, 2003. Volume I, 480 p.; 2004, Volume II, 520 p.; 2004, Volume III, 520 p.; 2004, Volume IV, 550 p. (ukr).
27. Bilyavskyy, G.O. and Furdy, R.S. (1997), Fundamentals of Ecology, Kyiv, *Lybid*, 288 p. (ukr).
28. Boreyko, V.Ye. (1997), History of nature protection in Ukraine. (X cent. - 1980), Volume 1. (X cent. - 1941), Edition 12, Kyiv, 304 p. (ukr).
29. Boreyko, V.Ye. (2002), History of reservation activity in Ukraine, Kyiv, 263 p. (ukr).
30. Boychuk, I.I. and Parpan, V.I. and others (1997), History of Osmolodska Pushcha, Lviv city, 145 p. (ukr).
31. Central State Historical Archive of Ukraine (C.S.H.A. of Ukraine). Lviv, fond 146, description 4, case 3317, 154 ark.
32. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 146, description 58, case 66, ark. 63-64.
33. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 146, description 58, case 68, ark. 26-28.
34. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 146, description 58, case 2168, ark. 1-4.
35. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 146, description 58, case 2167, 16 ark.
36. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 475, description 1, case 750, ark. 7.
37. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 146, description 58, case 2120, 14 ark.
38. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 146, description 58, case 2166, 27 ark.
39. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 146, description 25, case 4415, ark. 6-10.
40. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 146, description 25, case 1568, ark. 1-30.
41. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 682, description 1, case 34, 16 ark.
42. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 309, description 1, case 27, ark. 9-10.
43. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 309, description 1, case 47, ark. 1-56.
44. C.S.H.A. of Ukraine. Lviv, fond 309, description 1, case 88, ark. 1-63.
45. Horoshko, M. and Dudok, V. (1994-1995), Role of the Greek Catholic Church in the development of environmental affairs and national forestry in the 30s and early 40s of XX century in the context of today's ecological problems. Dedicated to the 50th anniversary of the death of Metropolitan Andriy Sheptytsky. *Ukrainian Forest*, №4, p. 7-9; №1, p. 28-30 (ukr).
46. Luchakovskyy, B. (1938), Ukrainian national parks, Sunday edition, August 14.
47. Haydukevych, O.O. (2007), *Nature protection activities of the UGCC in Galicia in the 20-30's XX century*. Abstract of thesis for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.01 "History of Ukraine", Ivano-Frankivsk, 20 p. (ukr.).
48. Haydukevych, O.O. (2016), Metropolitan Andrei Sheptytskyi - environmental activist of Halychyna, *Skhid*, № 1 (141), January-February, Mariupol, p. 35-39 (ukr.). DOI: 10.21847/1728 - 9343.2016.1(141).64290.
49. Haydukevych, O.O. (2016), UGCC: tourism and conservancy is in Carpathians (30th XX century). *Skhid*, № 4 (144), July-August, Mariupol, p. 52-56. (ukr.) DOI: 10.21847/1728 - 9343.2016.4(144).77987.
50. Haydukevych, O.O. (2015), Metropolitan Andriy and First Reserve Ukrainian Carpathians. *Canadian Scientific Journal*, №2, p. 81-86 (ukr).
51. Haydukevych, O.O. (2016), The first Ukrainian preserves UGCC in Gorgany. *Modern scientific researches and developments: theoretical value and practical results. Materials of Internatsional scientific and practical conference*. 15-18 March, Bratislava, Slovak Republic, Bratislava, p. 26-27 (eng).

© Гайдукевич Олена

Надійшла до редакції 09.02.2017

СХІД № 1 (147) січень-лютий 2017 р.